

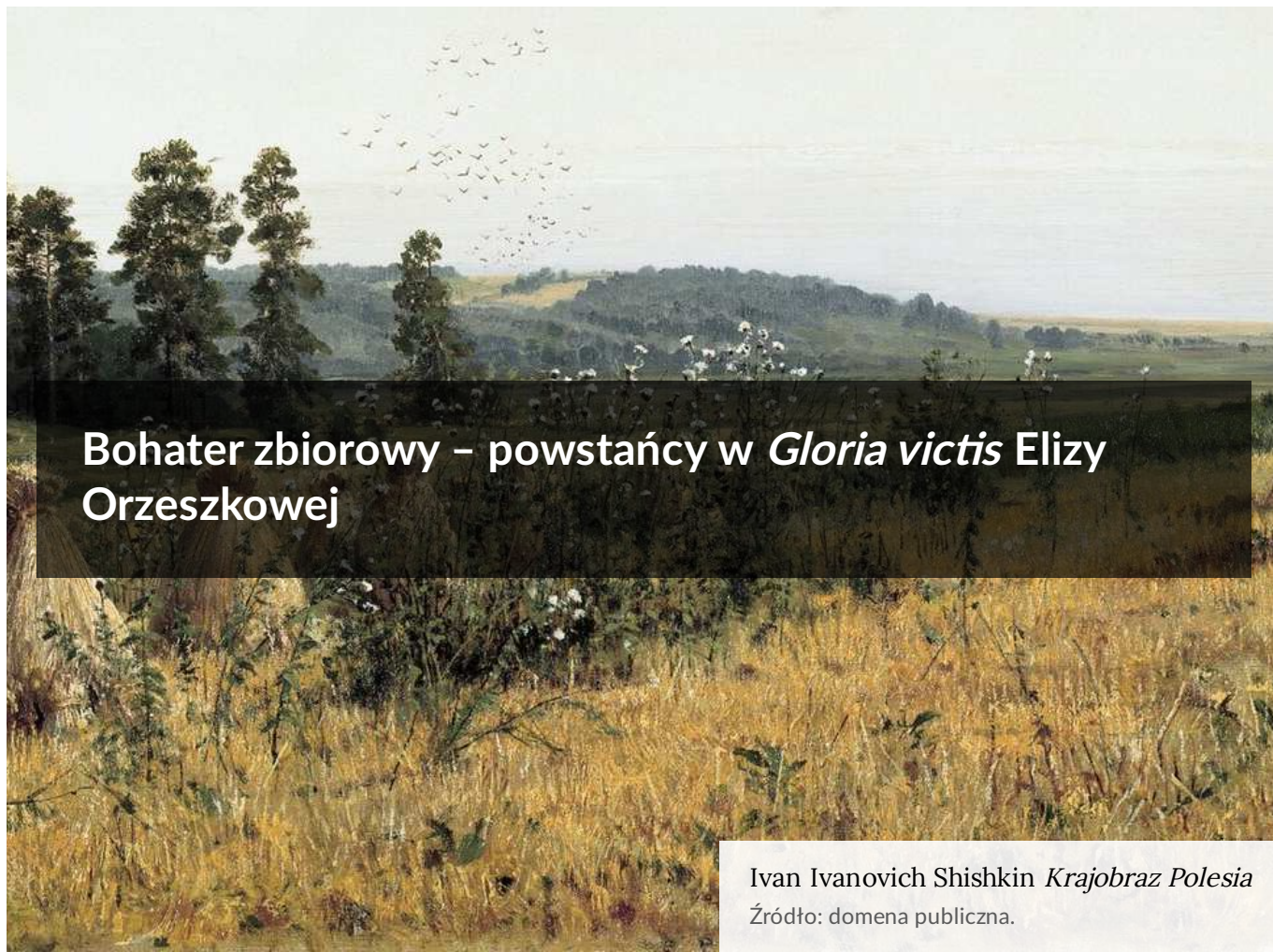
Bohater zbiorowy – powstańcy w *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Galeria zdjęć interaktywnych](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] *Opowiadania*, Warszawa 1994.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*, Wrocław 2009.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] Eliza Orzeszkowa, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 194–195.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] Eliza Orzeszkowa, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 215.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] tejże, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 198.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] tejże, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 207.

- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] tejże, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 209–210.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] Eliza Orzeszkowa, *Opowiadania*, Warszawa 1986, s. 217.
- Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Nad Niemnem*, t. I, oprac. J. Bachórz, Wrocław 2009, s. 207–208.

Wielkie wydarzenia historyczne, takie jak zrywy niepodległościowe i powstańcze walki, nie są tylko dziełem ich przywódców. To przede wszystkim poświęcenie tysięcy zwyczajnych ludzi – często ochotników, niezawodowych żołnierzy – którzy zdecydowali się walczyć w imię wolności. Dla upamiętnienia właśnie tych licznych odważnych, lecz zapomnianych z imienia i nazwiska ludzi Eliza Orzeszkowa napisała opowiadanie *Gloria victis*.

Twoje cele

- Powiążesz postaci występujące w opowiadaniu *Gloria victis* z grupami społecznymi, które wzięły udział w powstaniu styczniowym.
- Scharakteryzujesz bohatera zbiorowego dzieła Elizy Orzeszkowej.
- Zestawisz fotografie i obrazy dotyczące powstania z treścią utworu.

Przeczytaj

Eliza Orzeszkowa

Portret Elizy Orzeszkowej od Władysława Podkowińskiego

Źródło: domena publiczna.

Eliza Orzeszkowa, zd. Pawłowska, urodziła się w 1841 roku w Milkowszczyźnie pod Grodnem. W wieku siedemnastu lat wyszła za mąż za Piotra Orzeszkę i zamieszkała w Ludwinowie. Razem z młodszym bratem męża założyła tam wiejską szkołkę, działała na rzecz asymilacji Żydów. Pomagała choremu [Romualdowi Trauguttowi](#) w czasie [powstania styczniowego](#). Przyszła pisarka podczas walk narodowowyzwoleńczych pracowała także w służbach pomocniczych. Wydarzenia te wpłynęły na twórczość Orzeszkowej i były źródłem wątków patriotycznych

pojawiających się w jej dziełach. Do powstania nawiązywała między innymi w swoich powieściach *Pompalińscy* (1876), *Widma* (1880) i *Nad Niemnem* (1888). Małżeństwo z Orzeszką nie było szczęśliwe i w 1869 roku doszło do jego unieważnienia. Młoda autorka wyjechała do Grodna, gdzie zaczęła się utrzymywać z działalności literackiej – była jedną z pierwszych polskich pisarek, które traktowały literaturę jako swój zawód. Orzeszkowa publikowała teksty w czasopismach, takich jak „Tygodnik Ilustrowany” czy „Przegląd Tygodniowy”. Tematyce powstańczej poświęciła również ostatni wydany za życia zbiór opowiadań [Gloria victis](#) (1910). Zmarła w Grodnie w 1910 roku.

Bezimienni bohaterowie powstania

Opowiadanie *Gloria victis* zostało wydane w 1910 roku. W tym czasie pozytywizm nie był już dominującym nurtem w literaturze, a generacja Młodej Polski miała za sobą czas najintensywniejszej działalności artystycznej. Powstawały teksty

rozrachunkowe, podsumowujące epokę, takie jak *Legenda Młodej Polski* Stanisława Brzozowskiego (1878–1911). Jednak pokolenie pozytywistów było w tych latach wciąż aktywne twórczo. Jego reprezentanci zazwyczaj nie wydawali już dzieł wiekopomnych, lecz od tej reguły zdarzały się wyjątki – takim jest właśnie utwór Elizy Orzeszkowej. Autorka, będąc już w podeszłym wieku, w swoim ostatnim dziele zdecydowała się powrócić pamięcią do wydarzeń, które wstrząsnęły jej młodością. *Glorię victis* oraz zbiór opowiadań o tym samym tytule poświęciła tematyce powstańczej. Do tego wydarzenia nawiązywała już w swoich wcześniejszych utworach, lecz tak bezpośrednie odwołanie okazało się możliwe dopiero po złagodzeniu cenzury przewencyjnej w 1905 roku na skutek rewolucji skierowanej przeciwko carskiemu absolutyzmowi.

Orzeszkowa nie brała udziału w walkach zbrojnych, lecz osobiście знаła wielu powstańców, pomagała też ich przywódcy Romualdowi Trauguttowi (1826–1864) i wraz z ówczesnym mężem udzielała mu schronienia. W utworze odeszła od założeń pozytywistycznej prozy – realistycznej i użytecznej. W budowaniu ideowej koncepcji opowiadania pisarka odwołała się tu do tradycji romantyzmu, technika warsztatowa utworu wskazuje natomiast na powiązania z poetyką modernizmu. Zgodnie z konwencją romantycznej fantastyki w *Glorii victis* Orzeszkowa wprowadziła personifikację, obdarzając przyrodę ludzkimi cechami. Jednocześnie nawiązała do symbolizmu, kierunku ważnego dla literatury Młodej Polski – jednym z jego założeń była próba odzwierciedlenia wyjątkowych stanów duszy. Symboliści usiłowali dotrzeć do najgłębszych wewnętrznych przeżyć i wyrazić je w formie obrazowej. W tym celu tworzyli między innymi pejzaże wewnętrzne – zamiast definiować duchowe doświadczenia, zastępowali je nastrojowym opisem natury. Rola przyrody w opowiadaniu *Gloria victis* ma właśnie charakter symboliczny:

” Eliza Orzeszkowa

Gloria victis

A właśnie w tej chwili wiatr z gwałtownością u niego niezwykłą, z szumem namiętym zapytywać począł:

- A toż co? A to co jest takiego? Tego natura nie uczyniła! To uczyniły ręce ludzkie! Tu nigdzie natura pagórków nie usypywała! Ten usypany jest przez ludzi! Kto? po co? dlaczego? A tenże krzyżyk na pagórku, wśród liliowych dzwonków, Boże, jak mały, prosty, biedny! – co znaczy? Mówcie, drzewa, o mówcie, błagam!

Wtedy dąb wyniosły i silny, któremu kępa zwisających w dół gałęzi czyniła brodę długą, brzoza wysmukła i cała w długich, ku

ziemi opadających warkoczach, świerk wyprostowany, w hełmie z iglicą strzelistą na szczycie, odpowiedzieli chórem przyciszonym szumów:

- To jest mogiła!
- Taka wielka, taka wielka, taka wielka mogiła! – zadziwił się wiatr.

Brzoza westchnęła:

- A krzyżyk tak mały!

A dąb zagadał:

- Śpi w niej wiele serc mężnych, spalonych na ołtarzu...
- Wiele serc, a krzyżyk jeden – zadziwił się znowu wiatr.

A brzoza znowu westchnęła:

- I taki mały, biedny!

Wyprostowany świerk potrząsnął hełmem zdobnym w strzelistą iglicę i przemówił:

- Jam najwyższy w tym lesie, najdalej widzę, wiem: są na ziemi bohaterzy wieńczeni i niewieńczeni, mający pomniki i ich nie mający.

Nabożnie wiatr wyszeptał pytanie:

- Jestże to mogiła bohaterów?
- Bezimiennych – odpowiedział świerk.

A dzwonki liliowe, gęsto dokoła krzyżyka rosnące, cicho zadzwoniły:

- Pomarłych młodo, młodo...
- I w mękach – szepnęła róża u szczytu pagórka rosnąca, przy czym od rubinowego serca swego oderwała płatek jeden i na pagórek go rzuciła.

Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] Eliza Orzeszkowa, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 194–195.

Obecność spersonifikowanej przyrody ma szczególny sens – Orzeszkowa przedstawia długowieczne dęby i świerki jako jedynych świadków walki, którzy zachowali pamięć o tych wydarzeniach. Powstanie nie jest ukazane jako wydarzenie historyczne opisane w kronikach, lecz jako dramat pojedynczych ludzi, którzy poświęcili swoje życie. Opowieść o ich losach rozpoczyna się od spojrzenia na zbiorową mogiłę upamiętniającą poległych powstańców. Wspominane są imiona zaledwie kilku z nich, większość postaci pozostaje bezimienna. Utwór Orzeszkowej jest swoistym hołdem składanym bohaterom, o których historia milczy.

Przypomnienie o ofierze

Opowiadanie *Gloria victis* można interpretować jako próbę dialogu z pokoleniem modernistów, którzy zarzucali swoim poprzednikom zanik ideałów i duchowości. Odrzucenie pozytywistycznych haseł przez młode pokolenie łączyło się też często z pesymizmem – niektórzy młodzi Polacy podważali sens społecznego altruizmu oraz czynów powstańczych. Dekadenci przełomu wieków głosili konieczność ucieczki od trudów rzeczywistości i tworzyli „sztukę dla sztuki”, niezależną od spraw zbiorowości. Orzeszkową niepokoiły tendencje zauważane w młodym pokoleniu. Opisała w zbiorze opowiadań doświadczenia ostatniego romantycznego zrywu, ukazując jego uniwersalną wartość. Przypomniała także o ofierze powstańców, broniąc tym samym swojej generacji przed oskarżeniem o bezideowość.

Jagmin – heros w powstańczej rogatywce

Maryś – ulubieniec drzew

Aniela – reprezentantka kobiet

Słownik

gloria victis

(łac. chwała zwyciężonym) – okrzyk wykorzystany przez Elizę Orzeszkową w opowiadaniu, nawiązujący do starożytnej frazy *Vae victis!* („biada

zwyciężonym”) i odwracający jej znaczenie. Zawołanie z utworu polskiej autorki wyraża wiarę w moralne zwycięstwo pokonanych uczestników powstania styczniowego

Herkules

heros z mitologii rzymskiej, utożsamiany z greckim Heraklesem; syn Zeusa i śmiertelniczki Alkmeny, znany ze swej wielkiej siły i bohaterskich czynów określanych mianem dwunastu prac Herkulesa

Leonidas I

po 540 p.n.e.–480 p.n.e. – król Sparty w latach ok. 490 p.n.e.–480 p.n.e.; dowodził obroną wąwozu termopileńskiego w 480 r. p.n.e., gdzie bohatersko zginął, osłaniając odwrót wojsk greckich; symbol wytrwałości i poświęcenia

naturalizm

(fr. *naturalisme*) – prąd literacki powstały w drugiej połowie XIX wieku wykorzystujący osiągnięcia nauk przyrodniczych, związany z poglądami deterministycznymi i ewolucjonistycznymi, często operujący silnymi środkami wyrazu, niestroniący od szczegółowego opisywania scen drastycznych, ukazujący ludzi jako organizmy biologiczne

powstanie styczniowe

polski zryw niepodległościowy zwrócony przeciw Imperium Rosyjskiemu, trwający w latach 1863–1864; było to największe polskie powstanie, zjednoczyło wszystkie klasy społeczne i zyskało poparcie opinii międzynarodowej

Scypion Afrykański Starszy

236 p.n.e.–183 p.n.e. – wódz wojsk rzymskich w czasie II wojny punickiej, znany głównie ze zwycięstwa nad Hannibalem podczas bitwy pod Zumą w 202 r. p.n.e.; później dwukrotnie pełnił funkcję konsula

Romuald Traugutt

(1826–1864) polski generał; początkowo niechętny powstaniu styczniowemu, ostatecznie dołączył do niego jako dowódca; wybrany na dyktatora powstania; aresztowany przez rosyjską policję, więziony, a następnie skazany na śmierć

vae victis

(łac. biada zwyciężonym) – okrzyk pochodzący z czasów wojny Galów z Rzymianami. Według rzymskiego historyka Tytusa Liwiusza, kiedy Galowie zajęli całą stolicę Republiki poza Kapitołem, Rzymianie postanowili zapłacić okup. Najeźdźcy oszukiwali jednak przy wazeniu złota. Kiedy podstęp wyszedł na jaw, wódz Galów Brennus miał wykrzyknąć: *Vae victis!* i zażądać, aby zwyciężeni zapłacili jeszcze więcej

Galeria zdjęć interaktywnych

Polecenie 1

Przypatrz się grafikom i wypisz podobieństwa między losem postaci przedstawionych na obrazach i zdjęciach a losem bohaterów opowiadania *Gloria victis*.

1

Polscy powstańcy styczniowi z oddziału Ignacego Drewnowskiego (fotografia archiwalna z 1863 roku)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Fotografia przedstawia oddział powstańczy dowodzony przez Ignacego Drewnowskiego, późniejszego urzędnika i przemysłowca. Częścią ubioru żołnierzy są powstańcze czapki, o których tak pisała Orzeszkowa:

”

Jedną tylko część odzieży mieli jednostajną: czapki czworokątne barwy amarantusów albo polnych chabrów i jedną cechę wspólną wszystkim: młodość. Samo lato życia, lato gorące, kwitnące patrzyło z ich twarzy, jeszcze znojem trudów i walk nie dotkniętych, jaśniało w oczach po brzegi pełnych zapału i nadziei.

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] tejże, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 196.

Polscy powstańcy styczniowi z oddziału Ignacego Drewnowskiego (fotografia archiwalna z 1863 roku)

Źródło: domena publiczna.

1

Polscy kosynierzy (fotografia archiwalna z 1863 roku)

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Powstańcza armia nie była dobrze uzbrojona. Dużą część używanej przez żołnierzy broni palnej stanowiły strzelby myśliwskie. Chłopi korzystali przeważnie z kos. Lepsze uzbrojenie Polacy próbowali przejąć od oddziałów rosyjskich, a także zakupić za granicą. Mimo tych starań aż do upadku powstanie borykało się z brakiem broni.

Polscy kosynierzy (fotografia archiwalna z 1863 roku)

Źródło: domena publiczna.

1

Artur Grottger, *Bitwa* (1863) z cyklu *Polonia*

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Jednym z malarzy, którzy podjęli temat powstania styczniowego, był Artur Grottger (1837–1867). Artysta chciał wziąć udział w walce, lecz ze względu na zły stan zdrowia i konieczność utrzymywania rodziny zrezygnował z tego pomysłu.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Grottger oddał cześć powstańcom w swoich słynnych cyklach *Polonia* i *Lithuania*.

”

W stukach i grzmotach obustronnych ogni dym gęstniał, napętniony ognistymi błyskawicami, krzykami, przekleństwami i wybijającymi się nad wszystko głosami komend krótkich, zdyszanych, coraz śpieszniejszych, zapalczywych, śmiertelniejszych. Duszość i ciemność od dymu wzrastały; lały się w nich strumienie potu, ciekły strugi krwi. Coraz ciaśniej stawało się tam, wrzaskliwiej, krwawiej, wścieklej, przekłęciej. Piekło, piekło, mówię ci, wietrze prędkie, szalało w tym naszym cichym, wonnym, kwiecistym, niewinnym rajach leśnym. Piekło ludzkie.

3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Źródło: Levy PLW (praca własna), *Flaga powstania styczniowego (jedna z wielu)*, CC BY-SA 3.0, dostępne przez: Wikimedia Commons.

W okresie powstania styczniowego najczęściej korzystano z flagi o barwie białokarmazynowo-granatowej, która nawiązywała do kolorów rewolucji francuskiej. Na fladze widniały herby Polski, Rusi i Litwy, co podkreślało wielonarodowość walczącej o niepodległość Rzeczypospolitej.

Artur Grottger, *Bitwa* (1863) z cyklu *Polonia*

Źródło: domena publiczna.

1

Artur Grottger, *Pożegnanie powstańca*, 1866

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Pożegnanie powstańca jest jednym z najważniejszych obrazów Grottgera związanych z powstaniem styczniowym. Scena pożegnania odbywa się na schodach dworu szlacheckiego, symbolu polskości.

”

[...] Wstała i ramionami otoczyła szyję brata. Przycisnęła się do piersi jego mocno, mocno i odrywając się od niej powtórzyła kilka razy:

— Idź, Marysiu, idź!

Twarz jej od łez mokra stanęła w uśmiechu takim, co to bólem usta kurczy i rumieńce z niej zniknęły. Ale postać drobną z całej siły wyprostowywała i w oczach brata topiąc swe biedne, mężnie ze łzami walczące oczy, powtarzała:

— Idź, Marysiu, idź! Trzeba!

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis* [w:] *Opowiadania*, Warszawa 1994.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Rozeta, czyli biało-czerwona kokarda insurekcyjna, którą przypina ukochana żołnierza do jego czapki krakuski, była znakiem rozpoznawczym. Ze względu na brak mundurów powstańcy przypinali symbole świadczące o przynależności do danego oddziału.

3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Ciemna suknia jest symbolem żałoby, którą Polki same sobie narzuciły.

4

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Czarna biżuteria nawiązuje do ofiarności kobiet w czasie powstania – złoto było bowiem przekazywane na zakup uzbrojenia.

5

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Zeschnięte liście drzew i ciemne chmury kłębiące się w oddali symbolizują klęskę powstania.

Artur Grottger, *Pożegnanie powstańca*, 1866

Źródło: domena publiczna.

1

Jan Matejko, *Zakuwana Polska*, 1864

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Na niedokończonym obrazie z 1864 roku Matejko w sposób alegoryczny przedstawił Ojczyznę. Młoda kobieta – ubrana na czarno, z rozpuszczonymi na ramiona włosami – to Polonia zakuwana w kajdany.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Obok Polonii znajduje się postać kobieca ubrana na biało – to alegoria Rusi.

3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
W lewym dolnym rogu obrazu widzimy martwą postać kobiety – alegoryczne przedstawienie Litwy.

4

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Przedstawiona na płótnie sytuacja ma miejsce w sprofanowanym przez zaborcze wojska kościele, o czym świadczą między innymi sylwetki żołnierzy pijących wino z mszalnych kielichów.

5

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Umieszczony na ścianie plakat z datą „1863” nawiązuje do roku rozpoczęcia powstania styczniowego.

6

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Po prawej stronie obrazu widoczny jest powstaniec ranny w rękę, trzymaną w temblaku. Druga dłoń jest zaciśnięta, lecz siedzący obok zakonnik powstrzymuje mężczyznę przed zadaniem ciosu.

7

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>
Dramatyczną symbolikę obrazu potęguje sylwetka żołnierza, który bagnetem przecina bok wiszącego na krzyżu Chrystusa.

Jan Matejko, *Zakuwana Polska*, 1864

Źródło: domena publiczna.

1

Józef Chełmoński, *Epizod z powstania 1863*, 1884–1886

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Obraz *Epizod z powstania 1863* przedstawia typową dla polskiego malarstwa drugiej połowy XIX wieku scenę rodzajową z powstania styczniowego.

2

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

„Potem zakotłowało tu, zawrzało. Siodłanie koni, przydziewanie zbroi, wołanie komend, formowanie się szeregów, głośnie rozkazy, ciche zlecenia. Kipiał ruch, dzwoniły głosy, tętniły końskie kopyta, broń błyskała w powietrzu pełnym słonecznego złota i upału.

Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] tejże, *Opowiadania*, Warszawa 1994.

3

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Na płótnie po raz pierwszy pojawił się motyw kobiety powstańca, pomijany przez innych artystów.

4

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Umundurowanie powstańców było niejednolite – o ich przynależności do walczącego wojska informowały pojedyncze fragmenty ubioru, takie jak powstańcze czerwone rogatywki.

5

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/b/PhAl1KqbE>

Na pierwszym planie obrazu Józef Chełmoński przedstawił sylwetki dwóch powstańców, będących najprawdopodobniej dowódcami oddziału. Jeden z nich jest ubrany w czerwono-granatowy mundur ułański.

Józef Chełmoński, *Epizod z powstania 1863*, 1884–1886

Źródło: domena publiczna.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz epoki i kierunki literackie, do których Eliza Orzeszkowa nawiązała w opowiadaniu *Gloria victis*.

☐ dekadentyzm

☐ ekspresjonizm

☐ romantyzm

☐ oświecenie

☐ symbolizm

☐ naturalizm

Ćwiczenie 2

Opisz, jaką grupę uczestników lub świadków powstania styczniowego symbolizują wymienieni bohaterowie opowiadania.

Jagmin

Maryś

Aniela

Ćwiczenie 3

Uzupełnij tekst.

Opowiadanie *Gloria victis* ☐ ma ☐ / ☐ nie ma ☐ jednego głównego bohatera. Eliza Orzeszkowa ukazała w utworze losy ☐ młodego pokolenia ☐ / ☐ dowódcy powstania ☐ oddającego życie w walce za ojczyznę. Fabuła koncentruje się na historii kilku postaci, które w sposób ☐ realistyczny ☐ / ☐ symboliczny ☐ obrazują losy wszystkich uczestników powstania. Autorka chciała w ten sposób oddać hołd ☐ zapomnianym ☐ / ☐ powszechnie wspominanym ☐ bohaterom i dać wyraz przekonaniu, że ich przedwczesna śmierć nie była bezsensowna.

Ćwiczenie 4

Określ funkcję przyrody w kreowaniu bohatera zbiorowego opowiadania *Gloria victis*.

Ćwiczenie 5

W opowiadaniu pojawia się wyraz „naturalista”, którym Orzeszkowa określa Marysia Tarłowskiego. Nie chodzi jednak o reprezentanta prądu literackiego. Spróbuj na podstawie utworu napisać definicję pojęcia „naturalista”.

Ćwiczenie 6

Czy poniższą wypowiedź Marysia Tarłowskiego o walce powstańczej można uznać za uniwersalną? Odpowiedź uzasadnij w około 100 słowach.

” Eliza Orzeszkowa

Gloria victis

- Bo chociaż przedmiot walki najdroższy jest i święty, przelana w niej krew ludzka trucizną w żyły spływa i rany zadane ranami kładą się na tych, co je zadają. Gniew, ból, śmierć to sępy pasące się na trupach radości, słodyczy i nadziei ludzkich. Zły ród przeciw sobie samemu szpony ich wystawiający! Nędzny ród, krótko żyjący, którego synowie nawzajem sobie skracają życie! Nieszczęsny ród, zewsząd w ciełe swym i w duchu swym zagrożony, którego synowie nawzajem ciałom i duchom swoim grożą! O! kiedyż będzie inaczej? Dlaczegoż nie urodziłem się w tej porze późnej, gdy świat będzie innym, albo w tak wczesnej, aby oczy moje nie potrafiły otworzyć się na to, że mógłby być innym, gdyby, gdyby ludzie byli inni!

Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] tejże, *Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 207.

Ćwiczenie 7

Czy poniższe obrazy mogłyby, twoim zdaniem, być ilustracją opowiadania *Gloria victis*?
Odpowiedź uzasadnij w około 100 słowach. Uzasadnienie poprzyj cytatami z tekstu opowiadania E. Orzeszkowej.

Stanisław Masłowski, *Lasek* (1866).

Źródło: Jędrzej1224, dostępny w internecie: commons.wikimedia.org, licencja: CC BY-SA 4.0.

Maksymilian Gierymski, *Patrol powstańczy* (ok. 1873).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Tadeusz Ajdukiewicz, *Scena z powstania styczniowego* (1875).

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ćwiczenie 8

Scharakteryzuj własnymi słowami powstańców – bohatera zbiorowego utworu *Gloria victis*. Swoją wypowiedź zawrzyj w około 100 słowach.

Ćwiczenie 9

W opowiadaniu *Gloria victis* Eliza Orzeszkowa nazywa powstańców siewcami. Znajdź odpowiedni fragment w jednej z biblijnych Ewangelii, gdzie również pojawia się to porównanie. Napisz rozprawkę na 200 słów, w której wskażesz podobieństwa i różnice między myślą polskiej autorki a słowami Jezusa.

” Eliza Orzeszkowa

Gloria victis

Więc nie opuści ich duch ofiary i duch męstwa! I duch tej miłości, która ich tu przywiodła. Ci, co zginą, będą siewcami, którzy samych siebie rzucą w ziemię, jak ziarno przyszłych plonów. Bo nic nie ginie. Z dziś zwyciężonych dla jutrzejszych zwycięzców powstają oręż i tarcze. Lecz oni z siebie dobędą wszystkie siły, wszystkie swe siły męstwa, karności, wytrwania, aby zwyciężyć. Bojowy okrzyk ich: W imię Boga i ojczyzny! Z tym okrzykiem na śmierć czy na zwycięstwo do boju!

Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] *tejże, Opowiadania*, Warszawa 1994, s. 209–210.

Dla nauczyciela

Autor: Małgorzata Kosińska-Pułka

Przedmiot: język polski

Temat: Bohater zbiorowy – powstańcy w opowiadaniu *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa

Zakres podstawowy

I. Kształcenie literackie i kulturowe

1. Czytanie utworów literackich i kulturowych. Uczeń:

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje problematykę i tematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programem epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi, poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów) narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuk.

II Kształcenie językowe

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe

Kształtowane kompetencje kluczowe

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wymienia grupy społeczne biorące udział w powstaniu styczniowym, do których przynależą bohaterowie opowiadania *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej
- charakteryzuje bohatera zbiorowego na podstawie opowiadania *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej,
- objaśnia kontekst plastyczny (fotografii i obrazów dotyczących powstania styczniowego) w analizowaniu treści utworu literackiego.

Strategie nauczania

- konstruktywizm
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania

- metoda pogładowa;
- rozmowa kontrolowana;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem literackim.

Formy zajęć

- praca indywidualna,

- praca w grupach,
- praca całego zespołu klasowego,
- analizowanie utworów,
- samokształcenie.

Środki dydaktyczne

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica/ kartka papieru, pisak/kreda;
- karta pracy.

Przebieg zajęć

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć:** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał *Bohater zbiorowy – powstańcy w „Gloria victis” E. Orzeszkowej*.

Uczestnicy zajęć zapoznają się z fragmentem utworu zamieszczonym w e-materiale (dla przypomnienia jego treści). Przygotowują się do omówienia tekstu, szukając informacji na temat kontekstu historycznoliterackiego.

Faza wprowadzająca

1. Nauczyciel rozpoczyna dyskusję z uczniami o znanych im sposobach okazywania hołdu bohaterom narodowym, w tym powstańcom. Odwołuje się do wiedzy uczestników zajęć, także w kontekście bohaterów i miejsc ich upamiętnienia związanych z regionem, w którym mieszkają uczniowie.

2. Przedstawienie celu zajęć i podanie tematu.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie na podstawie e-materiałów ustalają genezę opowiadania *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej.
2. Zapoznają się z galerią zdjęć interaktywnych i zapisują podobieństwa między losem postaci przedstawionych na obrazach i zdjęciach a losem bohaterów opowiadania *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej.
3. Uczniowie analizują sposób ukazania heroizmu powstańców na obrazach z cyklu *Lithuania* Artura Grottgera.
4. Uczniowie analizują funkcje drzew występujących w roli narratorów (dialog z tradycją).
5. Uczniowie interpretują fragment opowiadania Elizy Orzeszkowej i odpowiadają na dołączone do niego pytania. Wykorzystują karty pracy przygotowane przez nauczyciela.

KARTA PRACY

” Eliza Orzeszkowa

Gloria victis

A właśnie w tej chwili wiatr z gwałtownością u niego niezwykłą,
z szumem namiętym zapytywać począł:

– A toż co? A to co jest takiego? Tego natura nie uczyniła! To uczyniły
ręce ludzkie. Tu nigdzie natura pagórków nie usypywała! Ten usypany
jest przez ludzi! Kto? po co? dlaczego? A tenże krzyżyk na pagórku,
wśród liliowych dzwonek, Boże, jak mały, prosty, biedny! – co
znaczy? Mówcie, drzewa, o mówcie, błagam!

Wtedy dąb wyniosły i silny, któremu kępa zwisających w dół gałęzi
czyniła brodę długą, brzoza wysmukła i cała w długich, ku ziemi
opadających warkoczach, świerk wyprostowany, w hełmie z iglicą
strzelistą na szczycie, odpowiedzieli chórem przyciszonym szumów:

- To jest mogiła!
- Taka wielka, taka wielka, taka wielka mogiła! – zadziwił się wiatr.

Brzoza westchnęła:

- A krzyżyk tak mały! A dąb zagadał:
- Śpi w niej wiele serc mężnych, spalonych na ołtarzu...
- Wiele serc, a krzyżyk jeden – zadziwił się znowu wiatr.

A brzoza znowu westchnęła:

- I taki mały, biedny!

Wyprostowany świerk potrząsnął hełmem zdobnym w strzelistą iglicę i przemówił:

- Jam najwyższy w tym lesie, najdalej widzę, wiem: są na ziemi bohaterzy wieńczeni i niewieńczeni, mający pomniki i ich nie mający.

Nabożnie wiatr wyszeptał pytanie:

- Jestże to mogiła bohaterów?
- Bezimiennych – odpowiedział świerk.

A dzwonki liliowe, gęsto dokoła krzyżyka rosnące, cicho zadzwoniły:

- Pomarłych młodo, młodo...
- I w mękach – szepnęła róża u szczytu pagórka rosnąca, przy czym od rubinowego serca swego oderwała płatek jeden i na pagórek go rzuciła.

Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] *Opowiadania*, Warszawa 1994.

PYTANIA DO TEKSTU LITERACKIEGO

1) Na czym polega w cytowanym fragmencie personifikacja i czemu służy ten zabieg?

.....

2) Jaką funkcję pełni w cytowanym fragmencie przyroda?

.....

3) W jaki sposób Eliza Orzeszkowa ukazuje uczestników powstania styczniowego?

.....

4) Kim w opowiadaniu Elizy Orzeszkowej są ci, którzy poświęcili swoje życie dla ojczyzny?

.....

5) Dramatyczne wydarzenie historyczne czy dramat pojedynczych ludzi? Co stanowi przesłanie opowiadania *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej? Rozważ i uargumentuj swoje stanowisko w tej kwestii.

.....

6) Wyjaśnij, jaką funkcję pełni zbiorowa mogiła w opowiadaniu Elizy Orzeszkowej.

.....

6. Uczniowie analizują fotografie ukazujące uczestników powstania styczniowego. Opisują ich wygląd, strój, broń.

7. Uczniowie uzupełniają tabelkę, charakteryzują bohaterów opowiadania i oceniają ich symboliczne znaczenie.

Bohater	Cechy charakteru	Ocena postaci przez drzewa
Jagmin		
Maryś		
Aniela		

Uczniowie samodzielnie porównują swoje odpowiedzi z umieszczonymi w e-materiałach.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie wykonują ćw. 3 z e-materiałów, które pomoże im w utrwaleniu zdobytych wiadomości.

Porównują swoje odpowiedzi z umieszczonymi w e-materiałach.

2. Uczniowie wykonują ćwiczenie zawarte w e-materiałach. Na podstawie tekstu literackiego udzielają odpowiedzi wraz z uzasadnieniem na pytanie:

Czy wypowiedź Marysia Tarłowskiego o walce powstańczej można uznać za uniwersalną?

” Eliza Orzeszkowa

Gloria victis

– Bo chociaż przedmiot walki najdroższy jest i święty, przelana w niej krew ludzka trucizną w żyły spływa i rany zadane ranami kładą się na tych, co je zadają. Gniew, ból, śmierć to sępy pasące się na trupach radości, słodyczy i nadziei ludzkich. Zły ród przeciw sobie samemu szpony ich wystawiający! Nędzny ród, krótko żyjący, którego synowie nawzajem sobie skracają życie! Nieszczęsny ród, zewsząd w ciele swym i w duchu swym zagrożony, którego synowie nawzajem ciałom i duchom swoim grożą! O! kiedyż będzie inaczej? Dlaczegoż nie urodziłem się w tej porze późnej, gdy świat będzie innym, albo w tak wczesnej, aby oczy moje nie potrafiły otworzyć się na to, że mógłby być innym, gdyby, gdyby ludzie byli inni!

Źródło: Eliza Orzeszkowa, *Gloria victis*, [w:] *Opowiadania*, Warszawa 1994.

3. Spośród obrazów umieszczonych w e-materiałach uczniowie wybierają ten, który ich zdaniem stanowiłby najlepszą ilustrację opowiadania *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej. Swoje wybory uzasadniają.

Zadanie domowe

Nauczyciel na podstawie e-materiałów formułuje polecenie pracy domowej.

Scharakteryzuj własnymi słowami powstańców – bohatera zbiorowego utworu *Gloria victis* Elizy Orzeszkowej.

Materiały pomocnicze

Henryk Markiewicz, *Pozytywizm*, Warszawa 1998.

Jan Tomkowski, *Mój pozytywizm*, Warszawa 1993.

Słownik literatury polskiej XIX wieku, pod red. Józefa Bachórza i Aliny Kowalczykowej, Wrocław 2002.

Wskazówki metodyczne do wykorzystania multimedium bazowego

Każdą z ilustracji w galerii interaktywnej uczniowie mogą opisać i zilustrować własnymi rysunkami. Do każdej mogą dołączyć inne cytaty z tekstów literackich, które dotyczą powstania styczniowego i heroizmu bohaterów.